

Ρωσία δέν μπορεί νά συμβεῖ κάτι παρόμοιο καί δέν πρέπει νά συμéνοι θά ποῦν: μὰ δέν μπορεί ἡ Ρωσία, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νά πάει ἐνάντια στά συμφέροντά της! Ποιό ὅμως εἶναι τὸ συμφέρον τῆς Ρωσίας; Τὸ συμφέρον τῆς Ρωσίας ἐδῶ, ἀκόμη κι ἂν εἶναι ἡθελῶν στά γενικότερά της συμφέροντα, εἶναι νά ἀκολουθήσει τὸ ἴδιο μοτῆς θυσίας, μόνο καὶ μόνο γιὰ νά μὴν καταλυθεῖ ἡ ἔννοια τῆς ἑνωτικαὶοσύνης. Δέν μπορεί ἡ Ρωσία νά ἀντικαταστήσει τὴν παλαιὰ ἰδέα, τὴν ὁποία τῆς κληροδότησαν οἱ αἰῶνες καὶ τὴν ὁποία ἐκείνη ἠθελῶν θοῦσε μέχρι τώρα ἀσταμάτητα. Ἡ ἰδέα αὐτὴ εἶναι, μεταξύ τῶν ἄλλων, καὶ ἡ κοινὴ ἔνωση ὄλων τῶν Σλάβων· ὄχι ἡ καταλήψεις καὶ ἡ βία, ἀλλὰ χάριν τῆς διακονίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ναι, καὶ πόσο συχνὰ ἄλλωστε ἡ Ρωσία ἔδρασε στὴν πολιτικὴν μετὰ τὴν ἐπὶ τὰ στενά της συμφέροντα; Αὐτὴ δέν ἦταν ποὺ ὑπρέτησε κατ' ἄνωγν τὴ διάρκεια τῆς περιόδου τῆς Πετρούπολης πρὸς πολὺ ἄλλοτερο συμφέροντα μὲ ἀνιδιοτέλεια, ἡ ὁποία θά μπορούσε νά προκαλέσει ἐπιπληξὴ στὴν Εὐρώπη, ἐὰν τὴν ἀντιμετώπιζε ξεκάθαρα καὶ ὄχι ἀποκρυφῶν ἀντίας, μὲ δυσπιστία, ἰδιοτελῶς καὶ μὲ μίσος; Ναι, στὴν Εὐρώπη κανεὶς δέν πιστεύει στὴν ἀνιδιοτέλεια, πολὺ δὲ περισσότερο στὴν ἰσχυρὰ σικὴ ἀνιδιοτέλεια – πρὸς εὐκόλῃ θά πιστέψουν στὴν ἀνοησία καὶ τὴν πανουργία. Δέν ἔχουμε ὅμως τίποτα νά φοβηθοῦμε ἀπὸ αὐτὴν ἐπικρίσεις: σ' αὐτὴν ἔγκειται ἡ αὐταπάρνηση καὶ ἡ ἀνιδιοτέλεια τῆς Ρωσίας· ἐδῶ βρίσκεται ἡ δύναμή της, ἡ προσωπικότητά της καὶ τὸ μέλλον τῆς ρωσικῆς ἀποστολῆς. Κρίμα μόνο ποὺ αὐτὴ ἡ ἰσχυρὰ ἀποσπασμένες φορές πῆρε τόσο λανθασμένες κατευθύνσεις.

IV. Η ΟΥΤΟΠΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἐδῶ καὶ ἐνάμιση αἰῶνα μετὰ τὸν Πέτρο τὸ μόνο ποὺ ἠθελῶν ἦταν νά ἐπιδιώκουμε τὴν ἐπικοινωνία μὲ ὄλους τοὺς πολιτισμούς, νά ἀναζητοῦμε τὴ σύγκλιση μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὰ ἰδιαιτέρως τὰς. Διδαχτήκαμε καὶ διδάξαμε τὸν ἑαυτό μας νά ἀγαπάει τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Γερμανοὺς καὶ ὄλους, σὰ νὰ ἦταν ἀδελφοὶ μας καὶ ἀρτῆτα ἀπὸ τὸ ὅτι ἐκεῖνοι ποτὲ δέν μᾶς ἀγάπησαν καὶ μάλιστα ὄχι

χαν αποφασίσει νὰ μὴν μᾶς ἀγαπήσουν ποτέ. Αὐτὴ ὅμως ἦταν ἡ μεταρρύθμιση ποὺ κάναμε, αὐτὴ ἦταν ἡ οὐσία τῆς ὑπόθεσης τοῦ Πέτρου: ἐξαιτίας της, κατὰ τὴν διάρκεια ἐνάμιση αἰώνα, ἔμεϊς διευρύναμε τὴν ἀποψή μας σὲ τέτοιο σημεῖο ποὺ ἀνάλογό του δὲν ὑπάρχει σὲ κανέναν ἄλλο λαό, οὔτε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οὔτε κατὰ τὴ νεότερη ἐποχὴ. Ἡ Ρωσία πρὶν ἀπὸ τὸν Πέτρο ἦταν δραστήρια καὶ ἰσχυρὴ, ἂν καὶ ὑστεροῦσε στὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς τῆς ἀνάπτυξης· εἶχε κατακτήσει τὴν ἐνότητά της καὶ ἐτοιμαζόταν νὰ ἐνισχύσει τὶς ἀκριτικές της περιοχές· πίστευε ὅτι εἶχε στὰ σπλάχνα της ἕναν θησαυρό, τὴν Ὁρθοδοξία, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ προστάτιδα τῆς ἀλήθειας τοῦ Χριστοῦ, τὴν πραγματικῆς ἀλήθειας, τοῦ πραγματικοῦ Χριστοῦ, ποὺ στὶς ἄλλες Ὁμολογίες καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς εἶχε θολώσει ἡ μορφή του. Ὁ θησαυρὸς αὐτός, αὐτὴ ἡ αἰώνια καὶ προσήκουσα στὴν Ρωσία ἀλήθεια, τὴν ὁποία ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπισταί, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμη τῶν καλύτερων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, σὰν νὰ ἀπάλλασσε τὴν ψυχὴ τους ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση ὁποιοῦδήποτε διαφωτισμοῦ. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, στὴν Μόσχα κατέληξαν στὸ συμπέρασμα ὅτι κάθε περαιτέρω προσέγγιση μὲ τὴν Εὐρώπη μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπιζήμια καὶ διαλυτικὴ γιὰ τὰ ρωσικὰ μυαλὰ καὶ γιὰ τὴν ρωσικὴ ἰδέα, μπορεῖ νὰ διαφθείρει τὴν ἴδια τὴν Ὁρθοδοξία καὶ νὰ ὀδηγήσει τὴν Ρωσία στὸν χαμό, «ὅπως ἔγινε καὶ μὲ ἄλλους λαοὺς». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ ἀρχαία Ρωσία μέσα στὸν ἀπομονωτισμὸ της προετοιμαζόταν νὰ γίνῃ ἀδίκη - ἀδίκη ἐνώπιον τῆς ἀνθρωπότητος, ἔχοντας αποφασίσει νὰ κρατήσῃ τὸν θησαυρὸ της, τὴν Ὁρθοδοξία της, μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, δηλαδὴ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα, σὰν τοὺς σχισματικούς, οἱ ὁποῖοι δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ κάτσουν στὸ ἴδιο τραπέζι μὲ σᾶς καὶ θεωροῦν κάθε κουτάλι καὶ ποτήρι ὡς κάτι τὸ ἱερό ποὺ θὰ τὸ μολύνετε. Ἡ σύγκριση αὐτὴ εἶναι σωστὴ, γιατί μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Πέτρου ἄρχισαν νὰ καλλιεργοῦνται οἱ πολιτικὲς καὶ πνευματικὲς μας σχέσεις μὲ τὴν Εὐρώπη. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Πέτρου καὶ μετὰ, παρατηρεῖται ἡ διεύρυνση τῶν ἀντιλήψεών μας καὶ σὲ αὐτό, ἐπαναλαμβάνω, ἔγκειται ὁ ἄθλος τοῦ Πέτρου. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ θησαυρὸς ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἀναφέρθηκα σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ προ-

ηγούμενα τεύχη τοῦ Ἡμερολογίου, θησαυρός, τὸν ὁποῖο ἐμεῖς, ἡ ἀνώτερη πολιτισμένη τάξη τῆς Ρωσίας, φέρνουμε στὸ λαό μας, μετὰ ἀπὸ μιὰ διακοπὴ ἐνάμιση αἰῶνα καὶ τὸν ὁποῖο ὁ λαός μας, ἀφοῦ προσκυνήσουμε τὴν ἀλήθειά του, θὰ πρέπει νὰ ἀποδεχτεῖ ὡς sine qua non⁶⁵, «πράγμα πού δίχως αὐτὸ ἡ ἔνωση τῶν δύο τάξεων θὰ εἶναι ἀδύνατη καὶ ὅλα θὰ χαθοῦν». Τί εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ «διεύρυνση τῶν ἀντιλήψεων» καὶ τί σηματοδοτεῖ; Δὲν εἶναι ὁ διαφωτισμός ὅπως τὸν ἐννοοῦμε, οὔτε καὶ ἡ ἐπιστήμη, δὲν εἶναι οὔτε ἡ προδοσία τῶν λαϊκῶν ρωσικῶν ἠθικῶν ἀξιῶν στὸ ὄνομα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὁχι, αὐτὸ εἶναι κάτι πού χαρακτηρίζει μόνο τὸν ρωσικὸ λαό, γιατί παρόμοια μεταρρύθμιση δὲν ἔγινε ποτὲ καὶ σὲ κανένα ἄλλο λαό. Εἶναι, ὄντως, ἐκείνη ἡ σχεδὸν ἀδελφική μας ἀγάπη πρὸς τοὺς ἄλλους λαούς, ἡ ἀγάπη πού βιώσαμε ἐδῶ καὶ ἐνάμιση αἰῶνα πού συναναστρεφόμαστε μαζί τους· εἶναι ἡ ἀνάγκη μας νὰ διακονήσουμε τὴν ἀνθρωπότητα, ἀκόμη κι ἂν αὐτό, ὀρισμένες φορές, σημαίνει ὅτι θὰ βλάψουμε τὰ δικά μας συμφέροντα· εἶναι ἡ εἰρήνευσή μας μὲ τὴν πολιτισμὸ τους, ἡ γνώση καὶ ἡ συγχώρεση τῶν ἰδανικῶν τους, παρόλο πού δὲν μᾶς ταιριάζουν· εἶναι ἡ ἰκανότητα πού ἀποκτήσαμε, νὰ βλέπουμε ἢ μᾶλλον νὰ ἀνακαλύπτουμε σὲ κάθε εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ τὴν ἀλήθεια πού περικλείει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ μὲ τὰ ὁποῖα δὲν συμφωνοῦμε. Εἶναι, τέλος, ἡ ἀνάγκη πού νιώθουμε νὰ εἴμαστε πρὶν ἀπ' ὅλα δίκαιοι καὶ νὰ ἀναζητοῦμε τὴν ἀλήθεια. Μὲ μιὰ λέξη, αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι μόνο ἡ ἀρχή, τὸ πρῶτο βῆμα αὐτῆς τῆς ἐνεργοῦς πρότασης τοῦ θησαυροῦ μας, τῆς Ὁρθοδοξίας μας γιὰ τὴν διακονία τῆς ἀνθρωπότητας, πράγμα τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ἀλλὰ καὶ προορίζεται νὰ κάνει ἡ ἀληθινή της οὐσία. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μέσω τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Πέτρου, πρῶτα ἔγινε ἡ διεύρυνση τῆς ἰδεολογίας μας, τῆς ρωσικῆς, μοσχοβίτικης ἰδεολογίας μας, στὴ συνέχεια πολλαπλασιάστηκε καὶ ἐνισχύθηκε στὴν κατανόησή της: συνειδητοποιήσαμε λοιπὸν τὴν οἰκουμενικὴ σημασία μας, τὴν προσωπικότητα καὶ τὸν ρόλο μας στὴν ἀνθρωπότητα καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ

65. Ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ (Λατινικά).

μὴν ἀντιληφθοῦμε ὅτι αὐτὴ ἡ σημασία καὶ ὁ ρόλος δὲν μοιάζουν μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἄλλων λαῶν, γιατί ἐκεῖ κάθε λαὸς ζεῖ ἀποκλειστικά κλεισμένος στὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἐμεῖς σήμερα, τώρα ποὺ ἔφτασε ἡ στιγμή, θὰ γίνουμε διάκονοι τῆς ὑπόθεσης τῆς γενικῆς εἰρήνευσης. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ντροπὴ, κάθε ἄλλο· σ' αὐτὸ βρίσκεται τὸ μεγαλεῖο μας γιατί ὅλα αὐτὰ ὀδηγοῦν στὴν τελικὴ εἰρήνευση τῆς ἀνθρωπότητος. "Ὅποιος θέλει νὰ βρεθεῖ στὴν ὑψιστὴ θέση τοῦ βασιλείου τοῦ Κυρίου⁶⁶ μας, ἐκεῖνος θὰ πρέπει νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς ὑπόλοιπους. Νὰ πῶς ἀντιλαμβάνομαι τὴν ρωσικὴ ἀποστολὴ στὴν ἰδανικὴ τῆς ἔκφραση. Θεωρῶ αὐτονόητο ὅτι μετὰ τὸν Πέτρο ἔγινε τὸ πρῶτο βῆμα τῆς νέας μας πολιτικῆς: τὸ πρῶτο αὐτὸ βῆμα ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀπὸ κοινοῦ μὲ ὅλον τὸν σλαβικὸ κόσμον, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἔνωση δὲν θὰ γινόταν γιὰ νέες κατακτήσεις, γιὰ ἀσκηση βίας, οὔτε γιὰ τὸν ἐκμηδενισμό τῆς προσωπικότητος τῶν ἄλλων σλαβικῶν ἐθνοτήτων ἀπὸ τὸν ρωσικὸ κολοσσό, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀποκατάστασίν των καὶ τὸν ἐπανακαθορισμὸ τῶν σχέσεών των μὲ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ὑπόλοιπὴν ἀνθρωπότητα, ὥστε, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, νὰ τοὺς δώσουμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἡρεμήσουν καὶ νὰ ξεκουρασθοῦν μετὰ τὰ ἀμέτρητα ἀνά τοὺς αἰῶνες βάσανα ποὺ ὑπέφεραν· νὰ ἀνορθώσουν τὸ ἠθικὸν τους καί, ἀφοῦ ἀνακτήσουν τίς δυνάμεις τους, νὰ βάλουν καὶ αὐτοὶ τὸ λιθαράκι τους στὸ θεσαυροφυλάκιον τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ νὰ ποῦν τὸν δικόν τους λόγον στὸν πολιτισμό. "ὦ, φυσικά, μπορεῖτε νὰ γελάσετε μὲ ὅλες αὐτὰς τίς «ὄνειροπολήσεις» ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὸ παρελθὸν σχετικὰ μὲ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ρωσίας, πεῖτε μου ὅμως ἓνα πράγμα: ὅλοι οἱ Ρῶσοι δὲν ἐπιθυμοῦν τὴν ἀνάστασιν τῶν Σλάβων ὠθούμενοι ἀπὸ τέτοιες ἀξίες, ἐπειδὴ θέλουν τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἠθικοῦ τους καὶ ὄχι γιὰ νὰ τοὺς κατακτήσῃ ἡ Ρωσία πολιτικὰ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν πολιτικὸν τῆς ρόλον, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖον μᾶς ὑποπτεύεται ἡ Εὐρώπη; Εἶναι ἀλήθεια αὐτό, ἔτσι δὲν εἶναι; "Αρα, μὲ αὐτὸν ἄποστολόν μας νὰ δικαιολογή-

66. Παράφραση τῆς εὐαγγελικῆς ρήσεως ἀπὸ τὸ Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, κεφ. 9, στίχος 35.

σουμε και όλες τις «όνειροπολήσεις» μας κατά το παρελθόν; Είναι αυτονόητο ότι για την επίτευξη αυτού του στόχου, άργα ή γρήγορα, η Κωνσταντινούπολη θα πρέπει να γίνει δική μας⁶⁷...

Θεέ μου, τί είρωνικό χαμόγελο θα έμφανιζόταν στα χείλη κάποιου Αυστριακού ή Άγγλου, εάν είχε την δυνατότητα να διαβάσει για όλες αυτές τις όνειροπολήσεις που ανέφερα πιό πάνω και κατέληγε στο θετικό συμπέρασμα: «Η Κωνσταντινούπολη, το Χρυσό Κέρας, είναι το πρώτο πολιτικό σημείο στον κόσμο· αυτό δεν είναι προσάρτηση έδαφών;»

Ναί, το Χρυσό Κέρας και η Κωνσταντινούπολη θα γίνουν δικά μας, όχι όμως για να προσαρτήσουμε, ούτε για να ασκήσουμε βία, θα άπαντούσα. Πρώτον, αυτό θα συμβεί από μόνο του, γιατί άπλά ήρθε το πλήρωμα του χρόνου, κι αν δεν ήρθε τώρα, θα έρθει σύντομα, γιατί αυτό μαρτυρούν όλα τα σημεία. Είναι η μοναδική διέξοδος, είναι η φυσική εξέλιξη των πραγμάτων. Εάν δεν συνέβη κατά το παρελθόν, είναι γιατί δεν είχαν ώριμάσει οι συνθήκες. Στην Εύρώπη πιστεύουν ακόμη σε κάποια «Διαθήκη του Μεγάλου Πέτρου»⁶⁸. Αυτό δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα χαλκείο των Πολωνών. Άκόμη όμως κι αν την εποχή εκείνη ο Πέτρος είχε σκεφτεί κάτι τέτοιο, δηλαδή αντί να ιδρύσει την Πετρούπολη, να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, τότε νομίζω, κατά μια έννοια, θα είχε αφήσει κατά μέρος οποιαδήποτε τέτοια σκέψη, ακόμη κι αν

67. Έξαιτίας της έντασης που επικρατούσε στην Βαλκανική χερσόνησο για άλλη μιá φορά τέθηκε, την περίοδο αυτή, μετ' επιτάσεως στην ημερήσια διάταξη το Άνατολικό ζήτημα και κυρίως το θέμα της κυριότητας της Κωνσταντινούπολης και της άπελευθέρωσής της από τους Τούρκους.

68. Χαλκευμένο κείμενο με τίτλο «Η Διαθήκη του Μεγάλου Πέτρου», το όποιο εμπνεύστηκε ο Ναπολέων Α' με στόχο την αντιρωσική προπαγάνδα κατά την προετοιμασία του πολέμου του 1812. Πρώτη φορά αναφέρεται από τον άξιωματούχο του γαλλικού Υπουργείου Έξωτερικών Λεζύρ (Ch. L. Lesur, «Les progrès de la puissance russe depuis son origine jusqu' au commencement du XIX siècle»). Στο ύποτιθέμενο αυτό ντοκουμέντο, το όποιο όπως υποστήριζε ο Λεζύρ, βρισκόταν στο προσωπικό άρχειο των ρώσων τσάρων, τάχα είχαν διατυπωθεί οι μυστικές επέκτατικές σκέψεις της Ρωσίας, μεταξύ των όποιων και εκείνη της εκδίωξης των Τούρκων από την Εύρώπη και η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης.

είχε τόσες δυνάμεις, μόνο και μόνο επειδή οι συνθήκες της Ρωσίας...

Ήδη από τότε αποφύγουμε τις προσπάθειες να μάς έρθει στην ρωσική δική της δρόμο.

Έτσι άλλωστε η Κωνσταντινούπολη και άργα αποφύγουμε την έπιρροή των πισυμένων από πολλούς περισσότους. Οι Έλληνες αυτοκρατορική θρόνο και πριν να σαγηνεύσου στην ναυσιπλοία μπορούσαν να κάποιον νέο δρόμο έπισωστρέφει, τσάρια της εποχής σταματήσει να μινε άπομονωμένα λείνοντας ύλικό ρεά, σε τελική έκδοσήσει. Έλληνες. Το σε δύο μέρη: σία... Με μιá έρωμας τα πράγ Σήμερα η

είχε τόσες δυνάμεις πού θά τοῦ επέτρεπαν νά κατατροπώσει τὸν σουλτάνο, μόνο καὶ μόνο γιατί τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν εἶχαν ὀριμάσει οἱ συνθήκες γιὰ τὴν ὑπόθεση αὐτὴ καὶ θά μπορούσε νά ὀδηγήσει τὴν Ρωσία στὴν καταστροφή.

Ἦδη ἀπὸ τότε, στὴν ἀναιμικὴ Πετρούπολη δὲν μπορέσαμε νά ἀποφύγουμε τίς ἐπιρροές τῶν γειτόνων μας Γερμανῶν, οἱ ὁποῖοι μπορεῖ νά μᾶς φάνηκαν χρήσιμοι κατὰ τὸ παρελθόν, παρέλυσαν ὅμως τὴν ρωσικὴ ἀνάπτυξη, πρὶν ἀκόμη ἡ Ρωσία ἀνακαλύψει τὸν δικό της δρόμο.

Ἔτσι ἄλλωστε δὲν ἔγινε καὶ μὲ τὴν μεγάλη ἀλλὰ καὶ ἰδιόμορφη Κωνσταντινούπολη, ἡ ὁποία ἦταν τὰ ἀπομεινάρια ἐνὸς ἰσχυροτάτου καὶ ἀρχαιότατου πολιτισμοῦ; Ἐκεῖ κατορθώσαμε νά ἀποφύγουμε τὴν ἐπιρροὴ τῶν Ἑλλήνων, ἀνθρώπων ἀσύγκριτα πιὸ ἐκλεπτυσμένων ἀπὸ τοὺς ἄξεστους Γερμανούς, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαμε πολὺ περισσότερα σημεῖα ἐπαφῆς, ἀπ' ὅ,τι εἶχαμε μὲ τοὺς Γερμανούς. Οἱ Ἕλληνες ἦταν πολλοὶ καὶ ἄνθρωποι πού γνώριζαν ἀπὸ αὐτοκρατορικὲς αὐλές, μπορούσαν ἀμέσως νά ἀγκαλιάσουν τὸν θρόνο καὶ πρὶν οἱ Ρῶσοι κατακτήσουν τὴν ἐπιστήμη, θά μπορούσαν νά σαγηνεύσουν τὸν Πέτρο μὲ τίς γνώσεις καὶ τὴν ἰκανότητά τους στὴν ναυσιπλοΐα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Μὲ μιὰ λέξη θά μπορούσαν νά κυριεύσουν τὴν Ρωσία πολιτικά, θά ἀνακάλυπταν κάποιον νέο δρόμο πρὸς τὴν Ἀσία, θά μᾶς ὀδηγοῦσαν σὲ μιὰ νέα ἐσωστρέφεια, πράγμα ὅμως πού δὲν θά μπορούσε νά ἀντέξει ἡ Ρωσία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ Ρωσία καὶ ἡ ἐθνικότητά της θά εἶχαν σταματήσει νά ἐξελίσσονται. Ὁ πανίσχυρος Μεγαλορῶσος θά ἀπέμεινε ἀπομονωμένος στὸ χιονισμένο καὶ θλιβερό βορρᾶ του, ἀποτελώντας ὑλικὸ γιὰ τὴν ἀναζωογόνηση τῆς Βασιλεύουσας καὶ μπορεῖ, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, κανεὶς νά μὴν θεωροῦσε ἀναγκαῖο νά τὸν ἀκολουθήσει. Ὁ Νότος τῆς Ρωσίας θά καταλαμβάνόταν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ἴσως νά εἶχαμε καὶ σχίσμα τῆς ἴδιας τῆς Ὀρθοδοξίας σὲ δύο μέρη: στὴν ἀναγεννημένη Βασιλεύουσα καὶ στὴν παλιὰ Ρωσία... Μὲ μιὰ λέξη, ἡ ὑπόθεση αὐτὴ ἦταν πολὺ πρόωρη τότε. Τώρα ὅμως τὰ πράγματα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικά.

Σήμερα ἡ Ρωσία ἔχει πάει στὴν Εὐρώπη καὶ ἔχει ἀποκτήσει

την δική της παιδεία. Τò κυριότερο όμως είναι ότι συνειδητοποίησε την δύναμή της και από τότε έγινε στ' αλήθεια ισχυρή: συνειδητοποίησε επίσης ποιά είναι τὰ δυνατά της σημεία. Σήμερα καταλαβαίνει πολύ καλά ότι ἡ Βασιλεύουσα μπορεί νὰ γίνει δική μας όχι όμως ως πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας. Πρὶν ἀπὸ δύο αἰῶνες μάλιστα, ἂν ὁ Πέτρος εἶχε καταλάβει τὴν Βασιλεύουσα, δὲν θὰ μπορούσε νὰ μὴν μεταφέρει ἐκεῖ τὴν πρωτεύουσά του καὶ αὐτὸ θὰ ἦταν καταστροφικό, ἀφοῦ ἡ Βασιλεύουσα δὲν ἀνήκει στὴν Ρωσία καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνει ρωσική. Ἐὰν ὁ Πέτρος δὲν ἀπέφευγε αὐτὸ τὸ λάθος, τότε οἱ διάδοχοί του δὲν θὰ εἶχαν ἀπὸ ποῦ νὰ κρατηθοῦν. Ἐὰν τώρα ἡ Βασιλεύουσα δὲν μπορεί νὰ γίνει δική μας ὡς πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας, δὲν μπορεί νὰ γίνει οὔτε καὶ πρωτεύουσα ὄλων τῶν Σλάβων, ὅπως ὄνειρεύονται ὀρισμένοι⁶⁹. Ὁ Πανσλαβισμός, δίχως τὴν Ρωσία, θὰ τελειώσει στὴν διαμάχη με τοὺς Ἕλληνας, ἀκόμη κι ἂν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη του θὰ μπορούσαμε νὰ σχηματίσουμε κάποια ἔνωση. Εἶναι ἐπίσης ἀδύνατο νὰ κληροδοτήσουμε τὴν Βασιλεύουσα μόνο στοὺς Ἕλληνας: δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τοὺς παραχωρήσουμε ἕνα τόσο σημαντικό σημεῖο τῆς γήινης σφαίρας, δὲν θὰ τὸ ἄντεχαν. Ὁ Πανσλαβισμός με τὴν Ρωσία ἐπικεφαλῆς... ὦ, φυσικά, εἶναι ἐντελῶς ἄλλο πράγμα... Εἶναι ὅμως καλό; τίθεται καὶ πάλι τὸ ἐρώτημα. Μήπως θὰ φαινόταν πὼς πᾶμε νὰ ἡγεμονεύσουμε τοὺς Σλάβους πολιτικά, ἐν ὀνόματι τῶν ἰδίων ἠθικῶν συνθημάτων, με τὰ ὁποῖα θὰ διεκδικούσε ἡ Ρωσία τὴν Κωνσταντινούπολη; Στηριζόμενοι πάνω σὲ ποιά ὑψηλὰ ἰδανικά θὰ μπορούσε νὰ ἀπαιτήσῃ κάτι τέτοιο ἡ Εὐρώπη; Σ' ἐκεῖνα ποὺ θὰ πρόβαλλε καὶ ἡ Ρωσία ὡς προστάτιδα τοῦ Χριστιανισμοῦ, προστάτιδα τῆς Ὁρθοδοξίας, ἕνας ρόλος

69. Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνα στὴν πολιτικὴ σκέψη τῆς Ρωσίας ἀρκετὰ συχνὰ εἶχε διατυπωθεῖ ἡ πρόταση γιὰ τὴν ὁμοσπονδιακὴ ἔνωση ὄλων τῶν σλαβικῶν φύλων. Ἡ ἔνωση αὐτὴ θὰ εἶχε ὡς πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Φ. Μ. Ντοστογιέφσκι ἀναφέρεται στὴν πρόταση αὐτή, ἡ ὁποία διατυπώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Ν. Γί. Ντανιλέφσκι σὲ μιὰ σειρά ἀρθρῶν τὸ 1869 στὸ περιοδικὸ *Ζάρια* ποὺ στὴ συνέχεια ἐκδόθηκαν αὐτοτελῶς σὲ βιβλίο με τίτλο *Ρωσία καὶ Εὐρώπη. Ἐξέταση τῶν πολιτιστικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων τοῦ σλαβικοῦ κόσμου με τὸν γερμανο-ρομανικό, τὸ 1870.*

δηλαδή ποὺ καθιέρωσε τὸ βλῆματος τὸ τὰ τὸν Μεγάλο καὶ ἐγένετο ἐν τῶν λαῶν πρὸς τὴν ἀρχαία βαλὼ οὔτε τὸς μεταξὺ ταυτόχρονα σχέσεων τοῦ ταξὺ τῆς Ρωσίας εἶναι Σλάβοι τὰ τὰ τὸς ἡ μητέρα τοῦ κάποτε μετὰ ὅλα ἐκεῖνα τὰ σία καὶ τὴν θὰ μπορούντο Εὐρώπης, γιὰ τῆς Ρωσίας εἶναι ὅταν δίχως ἴσως, γιὰ αὐτὸς διχογνωμίας λητικά ἀπὸ τὴν πέρα ἀνήκει. Γιὰ νὰ π

70. Τὴν ἐπὶ γὰ πρώτη φορὰ πραγματικῶς τῆς Τρίτης Ρωσικῆς Πρωτεύουσας ρωσικοῦ πολιτικοῦ Εὐρώπης.

ποποίησε
 νειδητο-
 καταλα-
 μας όχι
 άλιστα,
 ούσε να
 κατα-
 δέν θα
 τὸ λά-
 ν. Ἐάν
 εύουσα
 των τῶν
 ως τὴν
 η κι ἂν
 κάποια
 εύουσα
 με ἕνα
 χαν. Ὁ
 ναι ἐν-
 τὸ ἐρώ-
 ς Σλά-
 με τὰ
 ριζόμε-
 άτι τέ-
 προσ-
 ς ρόλος

δηλαδή πού τῆς ἀναλογεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰβάν Γ⁷⁰, ὁ ὁποῖος καθιέρωσε τὸν ἀετὸ τῆς Βασιλεύουσας ὑπεράνω τοῦ ἀρχαίου ἐμβλήματος τῆς Ρωσίας, ἕνας ρόλος πού ἔγινε κατανοητὸς ὅμως μετὰ τὸν Μεγάλο Πέτρο, ὅταν ἡ Ρωσία συνειδητοποίησε τὴν ἰσχύ της καὶ ἔγινε ἐνεργὸς καὶ μοναδικὴ προστάτιδα καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῶν λαῶν πού τὴν ἐνστερνίζονται. Αὐτὴ ἡ αἰτία, αὐτὸ τὸ δικαίωμα στὴν ἀρχαία Βασιλεύουσα θὰ ἦταν κατανοητὸ καὶ δὲν θὰ προσέβαλλε οὔτε καὶ τοὺς πιὸ ἐνθερμούς ὑποστηρικτὲς τῆς ἀνεξαρτησίας τους μεταξὺ τῶν Σλάβων ἢ ἀκόμη καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἕλληνες. Ταυτόχρονα θὰ σηματοδοτοῦσε καὶ τὴν πραγματικὴ οὐσία τῶν σχέσεων τους, οἱ ὁποῖες ἀμέσως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ ὄλων τῶν ὑπόλοιπων Ὁρθόδοξων λαῶν, εἴτε εἶναι Σλάβοι εἴτε Ἕλληνες· ἔτσι κι ἀλλιῶς ἡ Ρωσία εἶναι ἡ προστάτιδά τους καί, ἴσως, ἡ ὁδηγὸς τους, ὄχι ὅμως ὁ κατακτητὴς τους· ἢ μητέρα τους καὶ ὄχι ἡ ἀφέντρα τους. Ἴσως ἡ Δέσποινά τους, ἐὰν κάποτε μὲ δική τους βούληση γίνεи αὐτὸ, διατηρώντας παράλληλα ὅλα ἐκεῖνα τὰ χαρακτηριστικὰ πού θὰ διασφαλίζουν τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν προσωπικότητά τους. Τότε στὴν ἔνωση αὐτὴ, ἐντέλει, θὰ μπορούν νὰ προσχωρήσουν ἀκόμη καὶ μὴ Ὁρθόδοξοι Σλάβοι τῆς Εὐρώπης, γιατί θὰ δοῦν μόνοι τους ὅτι ἡ ἔνωση ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ρωσίας εἶναι ἀπλὰ ὁ τρόπος γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἀνεξαρτησία τους, ὅταν δίχως αὐτὴ τὴν τεράστια ἐνοποιητικὴ δύναμη θὰ βρεθοῦν ἴσως, γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, στὴ θέση νὰ ταλαιπωρηθοῦν σὲ διάφορες διχογνωμίες καὶ διχόνοιες, ἔστω κι ἂν ἔχουν ἀνεξαρτητοποιηθεῖ πολιτικὰ ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους ἢ τοὺς Εὐρωπαίους, στοὺς ὁποῖους τῶρα ἀνήκουν.

Γιὰ νὰ παίζουμε μὲ τὰ λόγια, θὰ μοῦ ποῦν: τί σημαίνει αὐτὴ ἡ

σίας ἀρ-
 των τῶν
 ούπολη.
 ἢ ὁποία
 θρων τὸ
 ἰο μὲ τί-
 εων τοῦ

70. Τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰβάν Γ', γνωστοῦ καὶ ὡς Ἰβάν ὁ Τρομερός, δημιουργήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἕνα ἰσχυρὸ κεντρικὸ ρωσικὸ κράτος ἀπὸ τὴ συνένωση τῶν ρωσικῶν πριγκιπάτων. Τότε ὡς ἐπίσημη ἰδεολογία τοῦ νέου κράτους υἱοθετήθηκε ἡ θεωρία τῆς Τρίτης Ρώμης, ἀφοῦ ἡ ἐξουσία ἤθελε νὰ ὑπογραμμίσει τὸ μεγαλεῖο τῆς νέας πρωτεύουσας τοῦ ρωσικοῦ κράτους ἀλλὰ καὶ νὰ δείξει τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ρωσικοῦ πολιτισμοῦ μέσα στὰ εὐρύτερα πλαίσια τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης.

«'Ορθοδοξία»; Και τί τὸ ἰδιαίτερο ἔχει, ἀπ' ὅπου νὰ τεκμαίρεται τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἔνωση τῶν λαῶν; Μήπως πρόκειται γιὰ μιὰ καθαρὰ πολιτικὴ ἔνωση, ὅπως καὶ ἄλλες παρόμοιες, ἃς ποῦμε κἀτι σὰν τὴς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, μόνο πού θὰ εἶναι πιὸ πλατιά; Νά ἓνα ἐρώτημα πού μπορεῖ νὰ τεθεῖ. Ἀπαντῶ λοιπόν: ὄχι δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ· καὶ δὲν παίζω τώρα μὲ τὴς λέξεις, ἐδῶ ὄντως θὰ γίνεῖ κἀτι τὸ ἀνήκουστο καὶ τὸ ξεχωριστό: θὰ εἶναι ὄχι μόνο πολιτικὴ ἔνωση – καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ὑπάρχουν κατακτήσεις καὶ βία, πράγμα πού δὲν μπορεῖ νὰ φανταστεῖ ἡ Εὐρώπη. Δὲν πρόκειται νὰ γίνεῖ ἐν ὀνόματι τοῦ ἐμπορίου, τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος καὶ τῶν αἰώνιων ἐκείνων καθαγιασμένων ἁμαρτιῶν, ὑπὸ τὴν κάλυψη τοῦ ἐπίσημου Χριστιανισμοῦ, στὸν ὁποῖο κανεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴς μάζες, δὲν πιστεύει. *Ὁχι θὰ εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ προώθηση τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας, ἡ ὁποία ὑπάρχει στὴν Ἀνατολή, ἡ πραγματικὴ ἀνύψωση τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ τελικὴ λέξη τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐπικεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐδῶ καὶ καιρὸ εἶναι ἡ Ρωσία. Θὰ εἶναι ἓνας πειρασμὸς γιὰ ὅλους τοὺς δυνατοὺς καὶ κυρίαρχους, μέχρι σήμερα, τοῦ κόσμου τούτου, οἱ ὁποῖοι πάντα ἀντιμετώπιζαν παρόμοιες «προσδοκίες» μὲ περιφρόνηση καὶ εἰρωνεία, δίχως μάλιστα νὰ καταλαβαίνουν ὅτι μπορεῖ κάποιος εἰλικρινὰ νὰ πιστεύει στὴν ἀδελφосύνη τῶν ἀνθρώπων, στὴν εἰρήνη μεταξὺ τῶν λαῶν, στὴν ἔνωση πού θὰ στηρίζεται στὴς ἀρχές τῆς διακονίας τῆς ἀνθρωπότητας καί, τέλος, στὴν ἀναγέννηση τῶν ἀνθρώπων μὲ βάση τὴς πραγματικὴς ἀξίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κι ἂν πιστεύει κανεῖς στὸ «νέο αὐτὸ λόγο», τὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ ἐκφέρει ἡ ἐπικεφαλῆς τῆς ἐνωμένης Ὀρθοδοξίας Ρωσία, τότε θὰ πιστεύει σὲ μιὰ «οὐτοπία» ἄξια χλευασμοῦ. *Ἄν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, τότε δηλώνω ὀπαδὸς αὐτῆς τῆς οὐτοπίας καὶ ἃς μὲ θεωρήσουν γελοῖο.

«Μὰ εἶναι οὐτοπικό», θὰ μοῦ ποῦν καὶ πάλι, «νὰ πιστεύει κανεῖς ὅτι θὰ ἀφήσουν ποτὲ τὴν Ρωσία νὰ τεθεῖ ἐπικεφαλῆς τῶν Σλάβων καὶ νὰ μπεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη. Μόνο νὰ ὄνειρεύεται μπορεῖ κανεῖς, ἀλλὰ καὶ πάλι θὰ μείνει στὰ ὄνειρα!»

Αὐτὸ λέτε! Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ Ρωσία εἶναι ἰσχυρὴ καὶ μπορεῖ μάλιστα πολὺ ἰσχυρότερη ἀπ' ὅ,τι κι ἡ ἴδια πιστεύει, μπρο-

στὰ στὰ
στὰς δὲ
ἔγνε σ
θέση τ
πὸ πο
ροῦσε ν
ἀνατρο
τα μα
ποῖά θ
γε βί
ἔνωστ

Στὴ
τῆς σ
Μαυρο
θαί πα
ἔχουν
τοὺς Τ
οἱ Αἰο
κρατο
πλευρ
πλήθε
βρίσκε
ματῆ
πρωστ
τὴς ἐπ
ἔπ ἔχ
πρέπ
θους
Ρωσικ
ροδόν

στά στά μάτια μας τις τελευταίες δεκαετίες δὲν ἀναδύθηκαν τεράστιες δυνάμεις στὴν Εὐρώπη, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐξαφανίστηκε καὶ ἔγινε στάχτη καὶ μπούρμπερη, μὲ τὴν θέληση τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν θέση της κατέλαβε μιὰ νέα αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία εἶχε τέτοια ἰσχὺ ποὺ ποτὲ πρὶν καμιὰ ἄλλη δὲν εἶχε πάνω στὴ γῆ; Ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τὰ προβλέψει ὅλα αὐτά; Ἄν ὅμως εἶναι δυνατὲς τέτοιες ἀνατροπές, οἱ ὁποῖες ἔγιναν στὸν καιρὸ μας καὶ μπροστὰ στα μάτια μας, μπορεῖ ἄραγε ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀλάνθαστα νὰ προβλέψει ποιά θὰ εἶναι ἡ κατάληξη τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος; Εἶναι ἄραγε βásiμη ἡ ἀπογοήτευση στὸ ζήτημα τῆς ἀνάστασης καὶ τῆς ἐνωσης τῶν Σλάβων; Ποιὸς ξέρει ποιὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ;

V. ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Στις ἐφημερίδες ὅλοι σχεδὸν ἔχουν προσεταιριστῆ τὴν ἀποψη τῆς συμπάθειας πρὸς τοὺς ἐξεγερμένους ἀδελφούς Σέρβους καὶ Μαυροβούνιους, ἐνῶ στὴν κοινωνία, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τοῦ λαοῦ, ὅλοι παρακολουθοῦν τις ἐπιτυχίες τῶν ὄπλων τους. Οἱ Σλάβοι ὅμως ἔχουν ἀνάγκη βοήθειας. Σύμφωνα μὲ εἰδήσεις σχετικά ἀξιόπιστες, τοὺς Τούρκους, ἔστω καὶ ἀνεπίσημα, τοὺς βοηθοῦν πολὺ δραστήρια οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι. Ἄλλωστε, αὐτὸ τὸ κάνουν δίχως νὰ κρατοῦν τὰ προσχήματα. Τοὺς βοηθοῦν μὲ χρήματα, μὲ ὄπλα, μὲ πολεμοφόδια καὶ μὲ ἀνθρώπους. Στὸν τουρκικὸ στρατὸ ὑπάρχει ἕνα πλῆθος ἀλλοδαπῶν ἀξιωματικῶν. Ὁ πολυπληθὴς ἀγγλικὸς στόλος βρίσκεται στὴν Κωνσταντινούπολη... γιὰ λόγους πολιτικῶν σκοπιμοτήτων, ἐνῶ τὸ ὀρθότερο εἶναι ὅτι βρίσκεται ἐκεῖ γιὰ κάθε περίπτωση. Στὴν Αὐστρία ἔχει ἤδη ἐτοιμαστῆ ἕνας πολυάριθμος στρατός, ἐπίσης γιὰ κάθε περίπτωση. Ὁ αὐστριακὸς Τύπος ἀντιμετωπίζει ἐχθρικά τοὺς ἐξεγερμένους Σέρβους ἀλλὰ καὶ τὴ Ρωσία. Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἐὰν ἡ Εὐρώπη ἀντιμετωπίζει τοὺς Σλάβους αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τόσο ἀδιάφορα, αὐτὸ συμβαίνει γιὰτι καὶ οἱ Ρῶσοι εἶναι Σλάβοι. Διαφορετικὰ οἱ αὐστριακὲς ἐφημερίδες δὲν θὰ φοβόνταν τοὺς Σέρβους τόσο πολὺ, οἱ ὁποῖοι διαθέτουν μιὰ ἀμελη-